

Gyűjtő: SIMON JULIANNA

Gyűjtés ideje: 1966.

TARTALOMTARTÁS SZÉCHÉNYI SZOKGUTUDVÁRHELYEN

55 lap, 12 rajz

Földrajzi mutató: SZOKGUTUDVÁRHELY

Szaktutató: XXVIII

Iratgyűjtő

MSZ 5617
PAPIRIPARI VÁLLALAT

KISKUNHALASI GYÁRA

LELTÁRORSZ

ÁTVÉZETLE AZ EGYSÉGES LTK. 1059-es TÉTELE ALÓL

V/32/40

RIPPLRÓNAI MUZEUM

I.

KAP SVAR

Telefon: Postafiók 70.

1059

Személyi lap

A pályázó neve és foglalkozása:

Simon Julianna főiskolai hallgató III. évf.

magyar-történelem szak

Az iskola neve:

Tanárképző Főiskola Pécs, Ifjúság ú. 6.

A beküldött pályamunka címe:

A hagyományos paraszti gazdálkodás ismeretanyaga és szókincse Somogyudvarhelyen.

Aratás.

A gyűjtés helye, ideje, egyéb körülményei:

Somogyudvarhelyen gyűjtöttem 1966. június 20 - szeptember 10 között. Ehhez a szakmai tanácsot a Pécsi Tanárképző Főiskola Néprajzi Tudományos Diákkörétől kaptam. A diákkörnek egy év óta vagyok tagja.

A pályázathoz felhasznált irodalom:

Hofer Tamás - Végh József: A hagyományos paraszti gazdálkodás ismeretanyaga és szókincse II. Aratás.

Az adatközlők személyi adatai:

Nagy György szül. 1884, tsz-nyugdíjas, római kat. válású, S. udvarhely Zrínyi u. 10. sz.

Kiss Imre szül. 1907, tsz-paraszt, római kat., S. udvarhely, Kossuth u. 86. sz.

Czimmerman Péterné szül. Bagó Mária 1931,
római kat., tsz-tag. S.udvarhely, Zrínyi u. 16.

Radák Sándorné szül. Radák Julianna 1911,
református vallású, tsz-tag, S.udvarhely, Kossuth u.
79.

László Józsefné szül. Kisgéczi Erzsébet 1922.,
ref. vallású, htb., Somogyudvarhely, Zrínyi u. 15.

Simon János szül. 1923. kubikos, római kat.,
S.udvarhely, Zrínyi u. 10. sz.

Simon Jánosné szül. Nagy Rozália 1927, római kat.,
tsz- tag, S. udvarhely, Zrínyi u. 10.

A pályamunka más pályázaton nem vett részt.

A pályázó további gyűjtési tervei:

A hagyományos paraszti gazdálkodás ismeretanyaga
és szókincse I. Szántás-vetés

S.udvarhely névanyaga

Somogyudvarhely, 1966. november 7.

Simon Julianna

Somogyudvarhely Zrínyi u. 10. sz.

Bevezetésként Somogyudvarhely múltjáról, valamint jelenlegi fejlettségéről szeretnék vázlatos áttekintést nyújtani.

Ehhez semmiféle irodalmi munkát nem használtam fel, mert tudtommal szülőfalumról még nem írt tanulmányt senki, én viszont idő hiányában eddig nem kutattam a meglévő kevés forrásanyagban, amelynek nagyrésze a szomszéd faluban, Berzencén van, ugyanis a múltban közigazgatási szempontból ehhez tartozott községünk. Tehát csak adatközlőim elbeszélésére támaszkodva írom meg a falu múltját, amelynek hiteles-ségét természetesen nem tudom bizonyítani.

Somogyudvarhely Somogy megye csurgói járásában van, a járási székhelytől 12 km-re. A község területe egy magasabban és egy mélyebben fekvő részre oszlik. Eredetileg nem ezen a helyen épült a falu, hanem valamivel délebbre, Bélavár községhez közelebb. A falu mai helyén - az öregek úgy hallották apjuktól, nagyapjuktól - országút volt, Pécs felé vezetett. Lehetséges, hogy a római -korban építették. Somogyudvarhelynek nagyon érdekes a névmagyarázata, amely szerint ez a falu arról kapta a nevét, hogy valamikor a Bélaváron lévő királyi vár udvarához tartozott. Bélavár neve mutatja, hogy valamelyik Béla királynak volt itt vára, de hogy a négy Béla közül melyiké volt,

arra egy adatközlőm sem tudott választ adni. Véleményem szerint elképzelhető, hogy IV. Béláé volt, hiszen ő a tatárjárás után sok várat épített az országban szerteszét. Tehát ennek az udvara volt falunk területe, innen kapta az Udvarhely nevet, amelyhez később kapcsolhatták hozzá a Somogy előnevet.

A felu ekkor a magasabban fekvő részen, a dombon terült el. A török dúlás idején elhagyták ezt a helyet, mert veszélyes volt, hiszen az országút mellett feküdt, ezen pedig gyakran vonultak el török csapatok. A mélyebb fekvésű részen, egy erdő mellett húzódtak meg. Itt védettebb helyük volt. Az eredeti települést a törökök teljesen elpusztították, de a második hely nyomai ma is megvannak, ugyanis a török veszély elmúltával egy harmadik helyre költöztek. Visszajöttek a dombra, ahogy ők nevezik a magasabb részt, de nem az eredeti helyet választották, hanem attól északabbra mentek, közvetlenül a partoldal mellé. Erre azért volt szükség, hogy könnyebben juthassanak vízhez, ugyanis a partban sok forrás fakadt, és itt kutat is könnyebben ásták, mint fent. Ide hajtották le az állatokat itatni és innen vitték fel saját szükségletre is a vizet.

A lakosság teljes egészében mezőgazdasággal foglalkozott, és elég szegényesen élt mindvégig, mert a

talaj nem valami jó: X nagyobb részt homokos, X kisebb részt pedig agyagos. A homokos területen legnagyobb részt rozsot és burgonyát, az agyagos földön pedig búzát és kukoricát termeltek. Ezen kívül természetesen mást is, ami saját szükségletre kellett, így pl. kendert /van egy földrajzi nevük is: Kendőrföld/, takarmányrépát, stb.

Adatközlőim szerint a község területe a Zichy-család birtoka volt, de később ennek egy része - nem tudják mikor és miért - a Festetichék kezébe került. E résznek a neve Kétnyár /nem sikerült megtudnom, hogy miért ez a neve/.

Az itteni Zichy birtok 1848-tól Hitbizományi birtok lett és kiosztották a parasztoknak különböző nagyságban. Egy szekszió vagy egész hel 24 kh volt, de ismert a tizönnyc napes lakhel elnevezés is. Ez a robot -időszakra vonatkozik, ugyanis 18 nap robotot kellett szolgálni évente ezért a területért /1800 négyszögöl/. A kiosztott földért fizetniük kellett. Ezek a területek fokozatosan elaprózódtak, és voltak olyan emberek is, akik nem bírták valamilyen oknál fogva megművelni ezt a földet. Ők beálltak cselédnek. Tehát itt is megindult a zselléresedés folyamata, másik oldalon pedig a gazdag paraszti réteg kialakulása.

A kétnyári részt Festetich kiadta bérbe egy Steiner nevű zsidó bérlőnek kb. 1897-ben. Ő azonnal

hozzálátott egy szeszgyár építéséhez, azért, hogy a birtokon termett burgonyát fel is dolgoztassa. A szeszt a nagykanizsai finomítóba küldték vasúton, mert ez nálunk már 1870-ben megépült. Ez a kis üzem olyan kifizetődő volt, hogy ma is fennáll és működik. Jelenleg a környék T.Sz.-einek a felesleges burgonyáját dolgozza fel.

A Tanácsköztársaság kikiáltása után Somogyudvarhelyen is megváltozott a helyzet, mégpedig annyiban, hogy földet osztottak ki a bérbeadott Festetich-földből, mindenkinek, aki igényelt. Ezen a parasztok önállóan gazdálkodtak, szövetséget nem alapítottak. Ezt az állapotot 1924-ben változtatták meg, akkor újra osztották a földet.

A felszabadulás után a nagybirtokot osztották csak fel, az 1924-ben kiosztott földek változatlanul megmaradtak. Az urasági birtokból elsősorban a volt nemesek kaptak. Ezen a területen már az 50-es évek elején termelőszövetkezet alakult, amely jelenleg a csurgói Zrínyi Tsz.-hez tartozik.

1958-ban alakult meg a somogyudvarhelyi Március 15. termelőszövetkezet. Elég nehezen indult fejlődésnek. Egyik oka ennek, hogy nem jó a talaj - sohasem volt gazdag község Somogyudvarhely. Viszont ma már elég szép eredményeket tudnak felmutatni, pl.

egy 50 és egy 100 férőhelyes modern tehénistállót, baromfinevelőt építettek, öntözőberendezés is van. Ezen kívül a legtöbb munkafolyamat, így az aratás is gépesített. Mindezek természetesen elősegítik a parasztság életszínvonalának emelkedését.

Meg kell említenem, hogy Somogyudvarhely az ö - ző nyelvjáráshoz tartozik. Az ö hangot legtöbbször az ë hang helyett ejtik, bár ezt is ismerik és használják. Teljesen magyar község, pedig közvetlenül a Jugoszláv határ mellett fekszik, és a horvát nyelv hatása mindkét szomszéd faluban érvényesült /ma már csak az öregek beszélnek/.

Pályamunkámban elég sok helyen közlök hosszabb leírást somogyudvarhelyi dialektusban.

A. Előkészületek az aratásra

I. A kalászosok fajtái. A búza részeinek nevei

1. Buza

a/ rozsbuza = rozsos buza. Ez azt jelentette itt, hogy sok rozs volt a búzában. Ebből kenyeret sütöttek, vagy lekaszálták zöldtakarmánynak. /Ma nincs meg/.

2. Üszibuza, tavaszi buza

Ezt a kifejezést nem nagyon használják.

a/ Nem nagyon vetnek tavaszi búzát, csak, ha pl. X korán bejön a tél és ősszel nem tudták mind elvetni, vagy, ha kifagyott télen a gabona.

b/ Kalászos buza, kopasz buza, magyar buza, olasz buza, bánkúti buza, pirozs buza

c, - d/ A kalászos búzán szálkák voltak, viszont a kopasz búzán ezek a kis bajuszok nem voltak rajta. Tehát itt a kalász szót a köznyelvitől eltérően használják, bár köznyelvi értelemben is megvan. Véleményem szerint itt a kalászos szót nem a kalászból képezték, hanem a népryelvi kala szóból, amely azt a bajuszt, szálkát jelenti, amely a kaláson van. A kala szót ma is általánosan használják.

A magyar buza viaszosága színű érett állapotban.

Az olasz búza sötét, barna színű. Olyan, mint-
ha rozsdás volna. Ma a TSZ-ben vetik.

Piros buza: aratáskor pirosnak kell lennie.

A bánkúti huzát is ismerték falunkban. Szerin-
tük "öregebb szőmi" /nagyobb a szem/, és több a ter-
més.

A vetőmagot a magtárban / futura/ cserélték a fel-
szabadulás után az egyéni gazdaságban. De a bánkúti
búzát ismerték azelőtt is, az egyik adatközlőm /Nagy
György/ szerint már 1911-12-es évektől kezdve. Ekkor
voltak ugyanis S.udvarhelyről aratni Baranyában és
onnan hozták ezt a magot. Nálunk eléggé homokos a
talaj, ezért általában 8-9 q termett. A jobb helyen
és a jobb vetőanyagból néha 14 q-t is betakarítottak.
A vetőmag cseréjénél csak a termés hozam volt a dön-
tő.

3. R o z s

4, Községünkben termelték és termelik a rozst.
Lisztjéből kenyeret sütöttek. ~~E~~ajtáit nem ismerik,
bár hallottak a szentjános rozsról, de nem tudják,
milyen.

5. Á r p a /a2 a hang kissé o hangzású, de nem
teljes o és az á kicsit zártabb./

e/ Vetnek ősszel is árpát /űszi árpa/, de a

tavaszi /árpa/ a gyakoribb. Ismerik a sörárpát, katronos, négysoros árpát, de ilyen megkülönböztetést, nem nagyon használnak. Az árpát csak takarmányozásra fordítják.

6. Z a b

a/ Két félélet különböztetnek meg: zászlós és ety-szálas zabot.

A kettő közötti különbség:

a zászlóson a fő szál mellett a kalászon sűrűn kisebb ágak vannak és ezek nem hajolnak le, hanem hozzásimulnak a fő ághoz. Ezen vannak a szemek. Az ety-szála-son a fő szál mellett ritkán vannak ágak és ezek elhajlanak a fő ágtól, nem csukódnak úgy össze, mint az előbbi.

7. Kéccörös: rozs + búza, illetve rozs + árpa keveréke. X
Az előbbiből "könyeret" is sütöttek és takarmánynak, az utóbbit szintén takarmánynak használták. Előnye, hogy korán lehetett etetni a disznót, vagy bikát, mert akkorra már a kukorica rendszerint elfogyott, új meg még nem volt, valamint az is, hogy utána még vethettek a földbe pl. kölest, csalamádét.

8. Gabona

a, b, c : nem ismerik ezeket az elnevezéseket

9. K ö l e s

Nálunk nem használják kásának, sem hurkának, 2

hanem a paraszt másodvetésnek termesztí és eladja.

Pl. régen az erdészet megvette a fácánok takarmányának, vagy a paraszt felhasználta a baromfiak etetésére. Tavasszal vagy aratás után vetették homokos, vagy rosszabb földbe ~~is~~, mert nagyon "kihúszta a földet".

Nagysága 40-70 cm.

a/ Fehérköles, sárga vagy vörösköles kalászos:
a zabhoz hasonlít.

Termesztése nem kívánt nagy munkát. Egyszerű, közepes szántás. Vetés: három-ujjal, mert apró a szem. A vetőmagot nem kell pácolni. Amikor érett, akkor a "szöm má kivicsorodik a kalászbu", "mögdörzsöli az embör és kipotyog".

Aratás: "röndre vágással", száradás után összegyűjtik, mint a szénát és kicsépelik vagy géppel, vagy cséppel. Ez a "csép" sajátos szerszám. Régen a gabonát is ezzel csépeltek. L. a képen

10. Hajdina - hajdin, hajdenkása. X

Termesztése u.a., mint a kölesé. Ma egyiket sem termelik nálunk.

Felhasználása:

szára: takarmány

szeme: élelem:

"csurkába /hurka/, kásának, dincőve." /zsírban pirítani és puhára párolni/. A fekete héjat "koptatni

köll".

A hajdinaprószát nem ismerik.

11. Gyökér, szár, levele, a szárán gombok, bütykök, a szár felfelé vékonyodik,

c/ kalász vagy fej - mindkét szó ismert:

Szép fejesez ez a rozs! Kihányja a fejét. Szép kalásza van!

d/ szöm

e/ nincs neve

f/ kala /ld. részletesebben előbb/

g/ szára

h/ szóma, szóma

A szalmát sok mindenre használják:

almotásra, szómassákba, ötetésre, "gyújtallék alá" /gyújtásnak/, szakasztó készítésre, méhka^sst^ének, régen "zsuppos" háztetőnek, melegágytakarónak, a gyerekek pedig gyűrűt, ebből pedig hosszú láncot készítettek.

i/ Polva. Ezt ötetésre használják, valamint a sárházak falának tapasztáskor és a földjének sározásakor az agyagba keverik.

j/ nincs neve

k/ Törek. Felhasználása u.a., mint a pelyv^é /ötetés, házfaltapasztás/.

l/ nincs külön neve

12. Vetés után bizonyos idő múlva a gazda megnézi a földet. Látja, hogy "má itt-ott bujik a gabona". Egy hét múlva zöd az egész föld. Utána, mög kő hengöröni vagy boronáni. Ez attól függ, hogy milyen a föld: ha tág, a fagy főhúzta, lè kő tömétteni: hengerrel. Ellenkező esetben boronával. Ezután "mögindul a buza", már olyan szép, hogy a kányák is ebújhatnak benne. Nem sokkal később hazsba van a buza /derékban van a fej/. Nemsokára kihozta vagy kidopta a fejét /virágzik/. Vid napján /jún. 15./ mökszakatt a tujje /töve/, két hét múlva lehet aratni. Ettől kezdve ugyanis nem fejlődik, csak érik. Színe egyre halványodik, sárgul /öszül/. Péter-Pál körül /jún. 29./ a gazda kimegy, és megnézi, hogy milyen a szem. Ha körömmel vagy foggal szétnyomva nem tejes, akkor jó. Ha porlik és roppan, akkor teljes érett. Ez vetőmagnak jó. Nem várják meg, hogy ilyen legyen, mert akkor sok kihullik. A kepében is kiérik a szem.

13. Fönnálló, lábon van.

II. Következtetések és jóslások a termés minőségére

A gabonára vonatkozólag nem tudtam semmit összegyűjteni és egyébként is keveset:

Ha sok a pipacs és a szarkaláb a gabonában, akkor gyenge termés várható;

ha nagyon sok virág van a "gelegunyán" /galagonya/

akkor jó kukoricatermés várható;
ha "mőtyfa" virágzaskor van eső, akkor jó termés
várható.

III. Az aratás megkezdésének időpontja

1. Aratás

2. Arat

3. jún. 29 körül /Péter és Pál napján/.

Általában június 25-től, július 10-ig tartott az aratás. Pontos ideje az időjárástól függött. Ha esős, hideg idő volt, ekkor később, ha szép napos, akkor korábban kellett aratni. Azt tartották, hogy Szent Vid napkor /jún.15./ megszakad a gabona töve, vagyis ettől kezdve csak érik.

a/ A gazda ki szokott menni megnézni, hogy lehet-e aratni. Megvizsgálta a szemet /ld. fentebb/, a gabona szárát.

b/ Szokták mondani, hogy:

nyekunkon az aratás, vagy

az aratás tüjjébe /tövében/ vagyunk.

c/ —

d/ Árpa, rozs, búza, zab a sorrend, de gyakran a búzát kell előbb vágni, mint a rozst, ha pl. homokosabb, vagy kavicsosabb helyre vetették.

4. Június 15-én Vid napkor megszakad a töve. Péter-Pálkor lehet kezdeni az aratást. Azt tartják, hogy két hétig, keresztben kell tartani, mert ott érik a szem, nem lábon.
5. Beszárad, mögcsöpörődik, összeaszalódik, összesül, ha nagy meleg éri pár nap, majd hirtelen "mögdobi az esső".
6. Mögégött a gabona, főleg, ha nagyon gazdag. Ilyenkor vörös, barna színe van.
7. Hullik, pörög
8. Harmattá vágyák lő. A kévet nem húzik a földön, hanem vigyázva viszik és fölemelik, de nem a melegbe, hanem este hordik össze.
9. Mög van düve; ritka, de igön gazos; löncsés; szöszös; fekszik a földön; kuszált /kuszált/, keverődött; rozsdás; rogyott; ablakos /ha a gép nem szórt magot egyes helyre/; sűrű, ha sokat szórt a gép.

IV. Felkészülés az aratásra

1. Az udvarhelyiek többnyire a Berzencén tartott Antal-napi vásáron szokták beszerezni a szerszámokat, vagy maguk csinálták ill. csináltatták.

2. A kaszát meg kell kalapálni, takarót felszerelni, nyelet megvizsgálni.

A féntokot reggel ráteszik a nadrágszíjra. Beleteszik a kaszaküjjet. Elteszik a kaszakujcsot, kalapácsot, éket. A kasza beállítás¹a a gabonától függ, ezért ez a mezőn történik. Ha hívnak segítséget, akkor azt is előre megfogadják. Ha részest fogadnak, akkor azzal i már korábban is meg szoktak egyezni: 9-ed vagy 10-edet kapott, vagy 1 kh után 140-150 kilót.

Fontos a sarló kikalapálása vagy köszörülése. Aki kötözőbottal kötöz, azt is elteszi. "Hitfán" ruhát is előkészítenek.

a/ Árpához esetleg készítenek előre is. Régebben a búzához is készítették sásból, zsupból /rozsszalma/ kötelet, de ma nem!

3. Itt nem volt élelmiszer tartalékolás kimondot-
tan az aratásra. Azt ettek, kinek mije volt. Ha eset-
leg volt sült hús, szalonna, akkor azt ettek, ha nem,
akkor mást. Akinél maradt otthon asszony, az főzött
és vitt délben a mezőre nekik ebédet. Ezt vékába (l. aképen)
/jellegzetes kerek fületlen kosárféle/ pakolta és a
fején vitte.

Akik uradalomban dolgoztak, azok ott kaptak kosz-
tot. Reggelire általában szalonnát kaptak. Délre meg
vacsorára főztek nekik meleg ételt.

B. Az aratás szerszámai és munkamenete

V. A sarló és a sarlóval való aratás

1/ Sáru

b/ l. a képen

a/ Adatközlőm szerint itt is használtak sarlót aratásra, de ez nem különbözött a másik sarlótól.

Vagyis itt egyféle sarlót ismertek csak.

c/ A sarlót régebben a kovács készítette, vagy vásárban vették, később és ma is üzletben szerzik be.

d/ A fogasolt élű sarlót nem ismerik.

Gondozása: kalapálás, köszörülés.

e/ A sarlót a mezőre kézben vagy kosárban vitték. Ott, ha nem dolgoztak vele, akkor a kévére tették, vagy a kasza mellé, így jobban megtalálták. Otthon télen a padlásra tették, vagy valami száraz helyre.

2. Itt csak egyféle sarlót ismernek.

a/ Fűvágásra nem használnak sarlót.

b/ —

c/ —

3. Kissé lehajolt, hogy elérje a gabonát. Jobb kézben fogta a sarlót, bal kézzel benyúlt a gabonába, mégpedig nyitott ujjakkal, és ami az ujjai közé került, azt levágta a sarlóval. Azért nyitott ujjakkal, mert így nem hajolt el a gabona. Ezt nem tette le, hanem addig szedett hozzá, még meg nem telt a keze. Ez volt 4-szer -5-ször. Ez egy marok! Két marokból lett egy kéve. Aki vágta a sarlóval, az nem vitte mindig a kötélbe. Ez a kötöző dolga volt, és ő készítette a kötelet is, mégpedig előre megcsinálta.

a/ A sarlózó a gabona dőlésével szemben halad mindig.

b/ U.olyan szakaszokban történt, mint a kaszás aratásnál és a pihenés is olyan időközökben történt.

c/ Kb. 10 cm tarlót hagytak.

d/ Nemcsak nők arattak sarlóval, hanem férfiak is. A kötözést is vegyesen szokták végezni. Kinek milyen családja volt.

4. A sarlós aratás nagy előnye, hogy sokkal tisztább, szebb munkát lehetett vele végezni. Hátránya, hogy sokkal lassúbb, mint a kaszás aratás.

5. A marok kévébe kötése és összerakása u.így történt, mint kaszás aratásnál.

VI. A k a s z a

1. Kasza

l. a képen

8. Kaszaleírás:

A kasza nyélén két fogantyú van, szintén fából. Az alsó a kisbankó, a felső a nagybankó. A keszanyélre ezeket kis faszögekkel erősítik. Kaszálás-kor bal kézzel a kisbankót, jobb kézzel a nagybankót fogják. Aratáskor a kisbankó alatt fogják a nyelet. A nagybankó a nyél közepe táján van, a kisbankó majdnem legalul.

A nyél hossza: az ember ajakáig kell érnie. A kaszát a nyélre /vagy nyelre/ kaszakerikával erősítik. Ezen vagy ék /vasból/, vagy csavaros menet van és így erősítik oda, utóbbi esetben kaszakujccsal. A karika lehet lika, ekkor a kulcs nem az, és ha sima a karika, akkor vasékkal erősítik oda. A kasza /penge/ változó nagyságú. Aratáskor még tesznek fel takarót is. Ez valamilyen vessző, pl. szelönce /orgona/ hajtás.

Dróttal vagy mazzaggal kötik a nyélre a nagybankó fölé, majd egy másik madzaggal a kasza nyakához kötik. A kaszának van éle, oromya, högye, háta, laptya.

2. Nincs külön főkasza és gabonakasza itt.

3. Kasza. A penge kifejezést nem használják, de ismerik.

a/ A jó kaszapenge né csákányos /egyenes/ lögyön, hanem kicsit hajlott, de ne csak ^{hosszára} ~~akaszás~~ nézve, hanem a lapjára nézve is, hogy ne a földet vágja /ezt a kasza középső része érje, ne az él, tehát az él és az orom kissé feljebb legyen/. Fontos, hogy a kasza és a nyak között kb. 2 és fél ujjnyi távolság legyen, ha kisebb, akkor fűhögynék áll, ha nagyobb, akkor fűtüjjének áll.

Adatközlőm a legkönnyebb kaszát vásárolja, ami jó acélos, kemény. Ami puha, azt könnyű kikalapálni, de nem fog.

b/ Átlag 90 cm, de 80, 85, 95, 100 cm is lehet.

c/ Adatközlőm a következőkre ügyel kasza-vásárláskor:

1. Alakra választja ki. Ld. részl. a 3/a pontot.

2. Megméri és a legkönnyebbet választja. Ld. részl.

o 3/a pontot.

A mérés után szalmaszállal megméri, hogy acélos-e a kasza. Ez úgy történik, hogy a kasza közepén az oromját megnyálazza vagy kis vizet tesz rá és a hossz-

ra merőlegesen vagy is keresztben ráteszi a kis szalmaszálat. Ha célos a kasza, akkor ezt a függőlegesen ráhelyezett szalmát vízszintesre rántja.

3. Ezután megvizsgálja a kasza`csengését. Ha hosszan cseng, élesen és ha sokáig bűg, az jó, de ha tompán kong, akkor az bádog. Hogyha rezgős a hangja, akkor réteges, nem jó.

d/ Adatközlőm szerint régen "maszek bótokbű" vették a kaszát, a hangyában, vagy pl. a börzöncei Antā-napi vásáron a tótoktu. Ma a földművesszövetkezetben vesznek.

c/ Ismerik a hangya kaszát, a Somogy-gyöngyét, a török kaszát. Hallottak a Szent György jelű kaszáról is.

4. a/ Juharfa: azért jó, mert kemény.

Nyírfa: lágy, de ha kiszárad jó szívós.

Diófa: igen jó könnyű és mégis szívós.

Fűzfa: szintén lágý. Tehát a lényeg, hogy könnyű és szívós legyen.

b/ Fontos a nagyság. Az ember ajakáig kell, hogy érjen. Megnézik, hogy arányos-e: a kis-és nagybankó közötti rész 2-3 cm-rel legyen rövidebb, mint a nagybankó és a kaszanyél felső vége közötti rész. Ez a hajlás és a kéz kinyújtása szempontjából jó.

Megnézik a vastagságát is. Ennek megválasztása egyénektől függ. Van, aki a vékony nyelet, van aki a vastagot szereti.

4. Itt ismeretes a kisbankós és az enélküli kasza, de általában az előbbit használják.

Nagybankó

Kisbankó

nincs neve

nincs neve

d/ Volt, aki maga csinálta, akinek volt hozzá szerszáma és főleg türelme. Általában a bognár készítette, de vettek vásárban is.

5. Kaszakarika /=kaszaörv/

A kaszakarikával erősítik a kaszát a nyélre, mégpedig ékkel vagy kulccsal. Részl. lásd 1/a pont.

b/ A beállítás úgy történik, hogy a kaszanyelet úgy támasztják le a földre, hogy a nagybankó elérje a földet. Most a nagybankót a hóna alá töszi és a kezét kinyújtja. Ha elérte vagy majdnem elérte a kasza hegyét, akkor jó a beállítás.

Egyébként a gabonától függően változtatják a beállítást:

ha a gabona dübt, akkor kisebbre veszik, mert ilyenkor csak a hőgyive lehet vágni,

ha pedig ritka, akkor nagyobbra, hogy szélésőbb

röndöt lehessen vágni.

6. Takaró /takaró^ü/, takarókampó

lásd részl. 1/a pontot.

VII. A kasza élesítésének eszközei, módjai

1. Ülő /ülő^ü/

l. a képen

a/ Sokféle ülő ismeretes. Acélos vasból készül. Felső része négyyszögletes, és kissé domború. Az a jó, amelyik kemény és nem lapul be kalapálásakor. Hegyes végét, vagy szárát tuskóba verik, addig, míg engedi az ülő és kisszékre ülnek. Így kalapálnak. Fontos, hogy a tuskó kemény legyen, hogy el ne hasadjon.

b/ Régen használtak kalapálószéket is. Egyik felére ráült a kalapáló, másik vége magasabb volt /álványféle/. Ebbe verték az ülőt.

2. Kaszakalapács

Itt is többfélét ismernek. Van olyan, amelynek csak az egyik vége éles, de olyan is, amelynek mindkét vége éles. A rajzon látható a₁ kalapácsnak mindkét

vége éles, de csak az egyiket használják a kasza kalapálására, a másikkal lágyabb vasat éleznék /pl. kapát/. Tehát ennek egyik fele keményebb, mint a másik. Ennek anyaga kovácsoltvas, a kovács készítette. Van aztán olyan, melynek mindkét vége egyforma kemény, illetve lágy. Fontos, hogy a kasza, kalapács, ülő kb. egyforma keménységű legyen, nehogy kitörjön illetve behorpadjon. Nyele tölgy /töl/, vagy bükkfa /bikk/. Kb. 30cm, de lehet rövidebb is. A kalapácsot szokták élözni vagy még acélosabb vasmeccővel, vagy smirglikővel. Vigyázni kell az erős ütéstől, kitöréstől.

b/ Van, aki kováccsal készíti, de többnyire üzletben, bótban veszik.

3. A kaszát vagy itthon, vagy a mezőn munkaközben kalapálják meg. Itthon a következőképpen: Kiviszöm a kisszéköt, létöszöm a tuskó mellé. A tuskóba beleveröm az ülöt. Lészerelem a kaszát a nyelrű. Az ülőnek úgy köll lönni, ott, hogy ha lölök a térdemme éty szinbe svágyon. Rátöszöm a kasza högyit az ülő laptyára és a bal térdem segiccségéve tartom. Jobb kézzeX fogom a kalapácsot, ballaX fogom a kaszát. Mökkezdődik a kalapálás. Szép egyelletössen veröm. Mindönhová ütök, ha kő, még kettöt is. Fontos, hogy nē lögyön csipkés. Az ujj él körübellü egy miliméter. A högyitü haladok

a kasza sarkáig, tüjjéig. A kezemet a csipőlőmhő /csípő/ szorítottam, hogy éty hēre tuggyak ütni. Szokták mondani a kezdő kalapálónak, hogy tőgye oda a körmét, akkor vigyáz, hogy rá ne üssön. Mindig a körme elé kő ütni. Ha a réten kalapál, akkor fa tövénél /itt sok fa van mindenfelé/, ha véletlenül nincs fa, ekkor kalapálószéken kalapált. Nem minden ember tud jól kalapálni. Van, aki csak mögagyajja, mögmutati neki a kalapácsot. Türelem is kell hozzá. Kalapálás után újra főszerelik a kaszát.

4. Életlen, évásik az éle
5. Kalapál, mögveri a kaszát
6. Köszörül, mögfeni a kaszát
7. Kaszakú, Kaszaküjj

1. a képen

Általában ovális, de van szögletes is. Ha már elvásott, szokták fanyél - re szerelni, úgy hogy befűrészelik a nyelet, beleteszik a követ és körüldrótozzák.

Színe lehet vörös, sötét szürke stb.

a/ Terméskő, smirglükü → ez az életlen kaszához való. éles kaszához való, mert nem váslétti az élit. Ismernek még habküt, márványkűjjet.

b/ Általában a vásárban vagy boltban vették.
Volt sima, Gránit, Murillo stb.

c/ nem ismernek ilyen módot.

3. Tokmány, féntok

l. a képen

A bádogból készültet nem nagyon szeretik, mert zörög

~~Kassakujcs oldal és hátnézeten~~

A szarvból készültet kifőzték, akkor kijött a belseje és a szarvból féntok lett. A fából készült tokmány puhafából készült /pl. nyár, fűz, berökfa /éger/. Kifúrták, kifaragták, sőt még ki is főzték pl. a disznóknak főzött krumpli közé tették. Erre azért

volt szükség, hogy el ne repedjen. De ha elhasadt, később, akkor bekenték szurokkal, hogy a víz ki ne folyjon belőle. Aki szeretett a faragással, díszítéssel foglalkozni, az kicifrászta. De itt ilyen nem nagyon volt, mert a földműves embernek nem volt erre ideje. Van olyan kaszás, aki elől, de olyan is, aki hátul hordja. A nadrágszíjra akasztják.

9. A keménykaszát lágyabb kővel szokták köszörülni és fordítva. Ez a következő képpen történt: A kaszanyélre támasztva leteszi a kaszát a földre, magafelé fordítva. A kasza hegyét balkézszel megfogja. Jobb kézzel kihúzza a derekán lévő féntokból a kaszakövet és elkezdi a fenést a kasza tövénél a kasza hegye felé srég /ferde/ alakban a kasza maga felőli részén. Itt fogja most balkézszel, amelynek ujjait kicsit felemeli, amikor odaér a kővel. A második húzást a kasza másik oldalán teszi, a következőt újra a maga felől lévő oldalon és így tovább, úgy, hogy mindenhová elérjen a kő. Közben balkezét is csúsztatja előre. Amikor végzett még egyszer végighúzza egyik, esetleg mindkét felén, hogy az él lefelé legyen.

Ezután jobb kézzel elteszi a követ, balkézszel pedig ezalatt megnézi, hogy éles-e a kasza.

a/ Akkor szokták a kaszát megköszörülni, amikor érzik, hogy életlen, vagy, ha kicsorbult. Esetleg, ha már nagyon fáj a kaszás dereka és míg megköszörül, addig kicsit pihen.

10. Rozsdamentes, száraz helyen tartja a jó gazda a kaszáját. Szétszedi, bekeni disznózsírral és főtöszi a pallásra./padlás/ a séndő /zsindely/ és a szalufa közé. Ide teszik a nyelet is.

11. Addig használják, míg feléig el nem vágik a lapja. A kasza általában nyakban szokott eltörni, és ezt a kovács összehegeszti. Ha máshol török el, akkor nem lehet megcsinálni. A rossz, létött, kaszát még sok mindenre fel tudják használni. Így pl. készítenek belőle káposztaszelő kaszát, acatolót /ezzel gyomlálják a gabonát/, kést, szárvágókést, olyan alkalmazhatóságot, amivel az istállóban a marhákról a ganét lékőtorgyák; disznóölőkést, dohányvágót, baltát acéloztatnak vele.

VIII. A kaszával való aratás munkamenete

1. A vágás módja

a/ Lévág, röndre vág

b/ rávág /a gabonátartó a fala/, rávággya, rávági

c/ Ha pl. szöszös, akkor röndre vág, de általánosabb a rávágás. Ez gyorsabb is. A marokszedőnek nem kell akkorát hajolni. A kaszásnak viszont mindegy, hogy hogyan kaszál.

2. a/ Az első lépés, hogy kimögyézők, amikor kiértünk a gabonához. A mögyezés úgy történik, hogy az egyik marokszedőt a gabona dőlésével ellentétes me-

gyére állítják, kezében a kasza, rajta valami ruha, hogy a kaszás jobban lássa. A kaszás elmegy a túlsó végére, megkeresi a gabona szélét, addigra az innen-ső végén lévő marokszedő feltartja a kaszát. A kaszás ezt látja és akkor egyenesen annak irányában jön vissza.

Utána nekiállnak az aratásnak. A kaszás jobb láb-bal kilép. Kicsit meghajol. Jobb keze a nagybankón van, bal keze a kisbankó alatt. Meglendíti a kaszát és bele-vág. Jobb keze kinyílik, félig fordul a test felső ré-sze, bal kéz be van hajlítva könyékben, utána bal láb-bal lép és ismétli a mozdulatot. Nem mentek végig a földön, hanem csak egy bizonyos hosszúságban. Ez a rész egy posztát. Mikor eddig elér, akkor köszörül és visz-szamegy a másik rendet vágni. Utána pár lépésre megy a marokszedő, farral a kaszásnak és szedte a gabonát.

b/ Legfontosabb, hogy ne nagyot hajoljon, a bal kezét tartsa fenn, mert különben a kasza belemegy a földbe. Fontos az is, hogy ne nagyot vágjon.

c/ A rossz kaszás hőgyöz /csak a kasza hegyével vág/, nagy tarut hagy, falaz - bakhátas a taru /a rend szélén magasabb a tarló, mint középen/, csoszog /két kis lépésre vág egyet/.

3. Kaszavágás

4. Posztát

A kaszavágás a szélességet jelenti, a rend szé-lességét. A posztát a rend hosszát jelenti, ameddig

elmennek egyszer-egyszer az aratásban. Hogy nem mennek végig a földön, azért jó, mert nem kell akkor olyan hosszan visszamenni. Ezzel sok idő elmenne.

5. Az első kaszás vág először a gabonába. Ezt pár lépésre követi a marokszedője. Ez után pár lépésre következik a második kaszás, és így tovább a többiek. Általában egy bandában 16 kasza, vagyis 8 kaszapár szokott lenni. Az első kaszás jó kaszás volt. Őt általában ismerte már az uraság. Ő volt a vezető és több gabonát is kapott. Utána a jobb kaszások következtek. Hátul voltak a rossz kaszások és az öregek, akik már lassabban tudtak haladni és nem mertek beállni előre a fiatalok közé. Tapasztalat szerint jobb volt elől lenni, mert akkor hamarabb kiért, ^{arenden} ugyanis mikor az első kaszás már talán a föld közepén járt, az utolsó pedig csak akkor állt bele a rendbe. Viszont neki is le kellett annyit vágnia, mint az elsőnek. Az utolsók az ebédnél is utolsók voltak, a maradékot kapták. Nagyon régen fehér vászongatyában arattak.

Előfordult olyan is, hogy egy-egy kaszás valamilyen oknál fogva kivágta az előtte lévőket a rendből. Ez úgy történt, hogy nagyon előresietett a vágással, és amikor már a sarkába ért az előbbinek, akkor ez - félve, hogy belevágja a kaszát a másik - kicsit félre állt és kisebb rendet vágott. Ez így ment tovább fokozatosan: mindig kisebb volt a rendje, míg végül

nem maradt neki mit vágni. Ez tréfából is és komolyan is megtörtént.

6. A tavaszi árpát és a kölest nálunk röndre vággyák, a többi gabonát rávággyák.

7. Ha dűtt a gabona, akkor kisebbre kell venni a haszát, mert csak a kasza högyivel lehet vágni, és ha keverődött akkor a kaszásnak is forgolódnia kell a gabonában. Előbbi esetben nagyon rossz felszedni a markot, főleg, ha szöszös a gabona. Utóbbi esetben kaszálni rossz. Ha ritka a gabona, vagy gazos, akkor nagyobbra veszik a kaszát.

A gabona minősége is fontos, még pedig az eratósi idő megválasztásában. A nyers gabonát rappal, a melegben lehet jól eratni, a túlérettet pedig korán, harmattyáva, sőt éjjel is.

IX. A levágott búza összeszedése vontatókba, petrencékbe

Nálunk ez a mód nem ismeretes. Sem régen, sem ma nem alkalmazzák.

X. A levágott gabona összeszedése marokba, bekötése kévébe

1. Markot szöd

2. a/ A sarlózó munkájának leírását lásd fentebb:

B. V. 3. pont.

b/ Belefogom a jopkezembe a sárut. A kaszástu pár lépése hátrább állok, nehogy

évággyon a kasza, de nem előre nézők, hanem a kaszának hátta, és így seggeve szödöm a gabonát. Először fővösök egy marékka, eszt jó főszoréttom megamhó és így szödöm a többit. Mikor gondolom, hogy elég, mer mögtellik az ölem, má nem bírok többet fővönni, akkor fölállok. Addigra a kötélcsinyáló léterétti a kötelet elejbém, én mög ebbe szépön belefordéttom a gabonát. De mielőtt fővöttem, kicsit bekaréttom a sáruva a marok körü a tarut, hogy né ússzon e tülem a gabona és hogy tisztán heggyam a tarut. Vigyázní kő ára is, hogy a főnnálló gabonán lévőgott fűrtök né lögyenek, mer mög-akaszti a kaszát és etörík. Ha több, pl. két kaszás van, akkor a második marokszödő ebbe a kötéelbe töszi a marokot és ezt a kötöző be is köti, mert két marokból lesz egy kéve. Ha csak egy kaszás van, akkor a következő rend után lehet kötözni.

2. c/ Itt a röndre vágott gabonát is kévébe kötik. Ez akkor fordul elő, ha nagyon kuszátt a gabona, vagy igen szöszös. Ilyenkor a kaszás úgy vágja, ahogyan tudja. A marokszedő nemcsak hátrafelé, hanem előre nézve is szedi.

d/ Egyformán szedik a buzát, rozsot, árpát, csak a zab és a hajdina /ma már ezt nem vetik/ marokszedése tér el. A zab összeszedésánél a 2. marokot nem teszik az elsőre, hanem mellé. Így jobban szárad, mert egyébként begyullad. Pár napig be sem kötik.

A hajdinánál nem marok van, hanem veret. Egy

veretben annyi van, ami kétszer a kézbe fér. Ezt pár szállal kicsivel feljebb a közepénél összekötik, az alját jól szétrázzák, hogy jól ki tudjon száradni.

3. a/ nem használják.

b/ Sāru /1. 7. old./ Nálunk csak egyféle ismeretes.

c/ nem használják

4. a/ Marok

b/ nem különböztetik meg

c/ nincs neve

d/ Marok

e/ - gereblyével nem gyűjtenek markot

f/ nem

5. Kötél /kötél/

a, b/ Mindig az aratott gabonából készítik a kötelet. Az árpát is árpakötélbe kötik. Ezt a gabonát is használják. A kötélcsinyáló a lekaszált gabonából vesz föl először, majd utána mindig a már kötélbe szedett marokból.

c/ Kötelet csinyál, kötelet vet, kötelet terétt

6. Nálunk nem ismerik a különböző kötelek neveit, viszont tudnak többfélét készíteni, bár az általánosan használt a csavart kötél /ennek sem mordanak nevet/. Az elmondott kötélkészítési módok egyeznek a csavart, a hirtelen kötél készítési módjával. Ezen kí-

vül úgy is szokták, hogy kézzel kinyűvik a gabonát és abból készítenek, vagy úgy, hogy az egy marék gabonát kétfelé vesznek ^{lk} és a feje alatt összekötik pár szállal. Valószínű, hogy ez a pacsirtafejes köté. l.

7. Tekerő

a/ l. a képen

Előre szokták készíteni a kötelet az árpának, mert annak a kalája kiette az ember hónajját. Más célra nem használták. Ma már nincs is ilyen a faluban.

b/ nem ismerik

8. Kötelet terett, vet

9. Kéve. Két marokból áll. Nagysága nem változott, mert ez általában a gabonától függ. Ha gazdag, sűrű akkor természetesen nagyobbak a kévék is. Ha ritka, akkor kisebbek, könnyebbek.

a/ Nálunk egyforma kévét készítenek. Ezeket az elnevezéseket nem ismerik.

- 10. Kötözőbot l. a képen

Szokták használni palánta ültetésnél is, mert jó hegyes a vége és könnyű a palántáruk vele lyukat fúrni.

Régen aratáskor a férfiak a gatyapártába szokták tenni.

11. - Nem használnak ilyet.

12. Nem szokták, de otthon, amikor a rozskévéket cséppel zsupnak verték ki, akkor el szokták igazítani a végét, hogy egyenes legyen.

a/ -

13. Kötöz, beköti a kévét

a/ Amikor a kötélben benn van a két marok, akkor lehet kötni. A kötél a gabona közepétől kicsit lejjebb van, tehát a töve felé, hogy arányos legyen /u.is az alja a sok gasztól nehezebb, mint a feje/. Balkézzeel mögfogom a kötél magamfelüli végét, jobb kézzel a másikat möghúzem, rá is térdelök, hogy szorosabbra tuggyam húzni, utánna mökcsavarom, és a kötél mintkét, vaty egyik végét aládugom a kötélnek. De ha kuszás vagy nem étyforma a gabona végi, akkor azt is eligazítottom. Mikor égye végesztem, mögyök a másikhó, de előtte lábba vagy kézze főfordítottom a kévét, hogy a gombgya lögyön allu.

b/ Szokták nők is és férfiak is kötni. De általában férfiak, mert nehéz munka a kötés. Főleg részesaratásnál csak olyan nő kötözött, aki bízott az erejében. Kisgazdaságban a családtól függött, hogy ki volt a kötöző. Ilyenkor asszony is be tudta kötni, hiszen nem tartott hetekig otthon az aratás, mint pl.

uradalomban.

c/ A zab bekötése nem történt meg azonnal, mert száradni kellett. A kötözés módja nem változott. A hajdina kötését lásd fentebb /veret/.

XI. A keresztbe rakás előkészületei

1. Itt nincs ilyen
2. Nincs külön neve
- > 3. Nem használatos
4. Mágla 9 - 10 kévéből áll. Alul négy van, fölötte három, majd kettő és legfölül egy kéve. Ezt azonnal keresztbe rakták.
- 5, 6, 7, 8. nincs ilyen nálunk. A máglát is csak régen alkalmazták.
9. nem

XII. A kereszt és más, hosszabb időre szóló kéverakási módok

1. Nincs külön neve: āsó kévének mondják. Ennek fölhajtották a fejét, nehogy kicsírozzon.
  2. Váll
  3. Pap, kalap
  4. Köröszt, kepe, kalangya. Nálunk ez a három szó u.azt a fogalmat jelenti. Egy keresztben 20 kéve van.
- a/ A részesaratóknak minden keresztet egyformára kellett rakniuk, tehát ezek az elnevezések Sincsenek meg.

5. Nincs meg ez a mód.

6. 6 a. - " - A 20 kévéből álló kéverakást nevezik kalangyának is.

7. Kepe sor. A kereszttek száma változik, a gabonától és a föld nagyságától függ. Általában többet szoktak egymás mellé rakni, legalább 4-5-t. A kepe szóból képzett kepés főnév is ismeretes. Arató a jelentése.

8. Kalangyáz, kepél, összerakás a gabonát

a/ Fontos, hogy dombosabb helyre rakják a köröszöket, nehogy a víz aláfollyjon és a mag kicsírázhasson. Ügyelnek arra is, hogy szép egyenes sorba rakják. Egy helyre legalább 4-5 kerüljön /ebből lett egy kocsival, azért is jó volt/. Magánál a keresztnél vigyázni kell arra, hogy a fejek fedjék egymást, nehogy beázzanak. Az alsó kéve fejrészét felhajtják. A pap általában nagy kéve szokott lenni. Régen általános volt a lekötés: a paptól egy csomót és egy alsóbb kévéből egy csomót összerak~~te~~ kertek, hogy a szél szét ne dobálja. Ma viszont gyakran kötetlenül hagyják, mert újabb tapasztalat szerint, ha nagy szél van, akkor ha le van kötve a kereszt, az egészet felfordítja, ha nincs lekötve, akkor pedig csak a felső kévét.

WIII. Az elhullott szálak összegyűjtése és a tarló

1. Kusza, kuszma
2. Nagygrábla, tarugrábla
l. a képen

A fogak lehetnek fából, de szögekből is. A nyél általában fa /ágas/. A fogót kell fogni munka közben. A húzó maga után húzza, tehát a fogónál fogva. Egyenes irányban halad /hosszirányban/, amikor a fogak meg-
telnek, akkor fölemeli a gráblát. A kusza ott marad, a húzó megy tovább ugyanígy. A következő soron az előbbi mellé kell tenni a kuszát, hogy ez szép egyenes irányban legyen /a földön keresztben/. Így könnyebb összeszedni.

3. Gráblálás

a/ Kis gazdaságban akkor végzik, mikor ráérnek: vagy közvetlenül aratás után, vagy később. Az uradalomban korán reggel, vagy este későn.

b/ Aki ráér a családból.

c/ Aratóbandában lógráblával gráblálják a tarlót. Ez két kerekű, ló húzza, fogai J - alakúak. Ez szedi fel a kuszát.

d/ l. fentebb.

e/ Ezt is kötélbe teszik és otthon a kazal al-

jára és tetejére ilyet tesznek.

f/ Haza is szoktak vinni az aprójószágnak.

4. Buzafejet vagy árpafejet szödöget

a/ Öregek, szegények jártak el régen szedni, ma pedig aki ráér. Ehhez nem kértek engedélyt. Volt olyan gazda, aki elzavarta őket, de ekkor másik földre mentek.

b/ Régen vászonköténybe, ma zsákba szedik.

c/ Régen kiverték cséppel, ma az aprójószágnak adják fejesen. Régen volt, aki egy órletésre valót is összeszedett.

d/ Ma is megvan községünkben. Amelyik családból ráér egy öreg, az elmegy.

5. Léarattunk, lőfogyott az aratás

C. Munkaszervezet: Munkekörülmények. Szokások

XIV. Munkaszervezet az aratásnál

1. Arató, saruzó

a/ Férfiak is, nők is végezték ezt.

b/ Kötöző. Nehezebb a sarlózásnál, ennek ellenére ezt sem kizárólag férfiak végezték.

c/ A sarlós aratásnál 1 személy is elvégezhetette az aratás minden mozzanatát. De általában 4,5,6 sarlózó után volt egy kötöző. Ezek nem tették a kötélbe, ami egyszer-egyszer a markukba fért /ennek nincs külön

neve/, hanem csak letették a tarlóra. Ezt a kötöző szedte össze. 4,5,6 ilyen kis csemóból lett egy marok. Két marokból pedig egy kéve. A kötöző dolga volt a kötél készítése is.

2. a/ Kaszás

b/ Nem volt ilyen megkülönböztetés.

c/ 14-15 éves korban kezd és 18 éves korában válik teljeserejű kaszássá.

d/ Marokszedő. Nálunk általában nők munkája a marokszedés. 13-14 éves korban kezdték a lányok ezt a munkát.

e/ Kötélcsinyáló, kötélterőgető, kötélvető

Általában fiatal gyerek szokta ezt a munkát végezni, egy kaszánál pedig a kötöző.

f/ Kötöző

g/ Előfordult, de nagyon ritkán.

3. Ha egy kaszával aratnak, akkor ahhoz három ember szükséges: 1 kaszás, 1 marokszedő és egy ember aki kötelet csinált, másik soron pedig kötözött. Ha két kaszával arattak /ez volt a kaszapár/, akkor 6 emberre volt szükség: 2 kaszás, 2 marokszedő, 1 kötélvető és 1 kötöző.

a/ Ha egy kaszapár aratott, akkor fiatal gyerek is készíthette, de ha csak hárman arattak, akkor erősebb kellett, mert nem volt külön kötöző. A gyerek pedig nem tudta bekötözni.

XV. Segítség, részes -, summás-, napszamos-
munka az aratásban

1. a/ Szokásban volt a segítségadás pl. jó szomszédok, rokonok segítettek egymásnak. Amelyiké előbb lefogyott, az segített. Olyan is gyakori eset volt /és ma is/, hogy közösen arattak. Ilyenkor jobb enni-valót főztek.

b/ A hitközség emberei hívtak aratókat - ezek főleg a jó hívőkből álltak - és ezek aratták le a papét és a tanítóét is. Esetleg a hitközség pénzéből kaptak valamennyi tiszteletdíjat.

c/ Ilyen nálunk nem volt. A részesaratóknak az aratás után tartottak bált, ez volt az aratóbál, ugyancsak volt cséplési bál is.

2. Nálunk ez nem volt meg. Viszont voltak az ún. 30 naposok. Ezek még tavasszal leszerződtek az urasághoz, hogy 30 napot dolgoznak és ezek akkor mentek, amikor parancsolták őket és oda, addig míg a 30 nap le nem járt. Ezek szoktak aratni is természetesen.

a/ Bérük 6 mázsa gabona és koszt volt: 2 kg szalonna reggelire, délre főztek: általában rántott borsó /itt borsó = bab/ levest és darás vagy krumplis mácsikot /kifőtt tészta/ és egy héten egyszer krumpli levest. Vacsora kukoricakása volt. A vidékiek szállást is kaptak. Egy másik csoportot alkottak

az ún. hónapszámok vagy summások.

Ezek 6 hónapra szerződtek és mindent dolgoztak, amíg a hat hónap le nem járt.

b/ Egészen 1945-ig ez volt itt szokásban.

c/ Olyanok mentek el az urasághoz dolgozni, akiknek nem volt földjük, vagy kevés volt a föld, a család meg nagy.

3. a/ Nem volt külön neve /A cselédék bérét neveztek összefoglaló néven konvencióknak/. A gabonán felül, esetleg kaptak harmados rétet /két rész az uraságé, 1 a dolgozóé/. Pénzt nem nagyon kaptak. Itt keveset fizettek, mert ez a környék igen népes volt, de szegény. Sok volt a munkás és így keveset fizettek.

4. Részarató vagy kepés

a/ Részesaratás.

b/ Itt általában kilencedéből /ritkábban 10-ed/ arattak. Ezen kívül semmit nem kaptak és nem is tartoztak semmivel.

c/ A részelés keresztben történt. Minden kilencedik kereszt az aratóé volt mindenestől /tehát a szalma is/.

d/ Általában a szegényebb emberek mentek el, akiknek csak kevés földjük volt, vagy nagy családja. Akinek semmije sem volt, az nem nagyon ment részesaratónak, hanem egész évre szerződött, hiszen neki

semmi sem termett.

e/ Gyekran állandó kapcsolat alakult ki köztük. Az arató segített más munkáknál is, vagy kért kölcsönbe a gazdától azt, amije nem volt és azt beleszámitották a munkájába.

f/ Maga a ledolgozás nem volt meg. Más munkára nem kötelezte a gazda, de ha az arató kért kölcsön, akkor azt le kellett dolgozni.

g/ Általában 20-22 kh jutott egy kaszásra.

h/ Már áprilisban - májusban megegyeztek.

i/ Írásbeli szerződést is kötöttek, amelybe belefoglalták dekáról-dekára, hogy mit kap az arató és azt is, hogy mivel tartozik: mettől-meddig, mennyi időre kell levágni a gabonát. /Sajnos, nem sikerült ilyent találnom./

j/ Az uradalmakban kellett rendszeresen fogadott munkaerővel dolgozni.

5. Itt pénzért nem aratnak, csak gabonáért, mert akinek pénzre volt szüksége, az az aratásnál könnyebb munkát igyekezett keresni.

6. Fogadott marokszedő

a/ Bére: gabona, mégpedig annyi, amennyiben megegyeznek. A marokszedő kevesebb gabonát kap a kaszásnál és a kötözőnél.

7. A munkások bérét a gazda szállíttatta haza. Ez is benn volt a szerződésben.

8 - 9. Ide nem jöttek aratók, hanem innen mentek, mert - mint már utaltam rá szegény és túl népes volt a környék. Mentek pl. Baranyába, Bicsérdre, Szentegát, Höncsehödrehely, Tuskós, Somogyszob, Möggyes, Pérdóc, Csurgó, stb. helyekre.

Bóháson /Bolhás/arattam először. Kötöző vótam. Húsz pöngőt kaptam. Huszonkét napra vótam szörződve, de nem tartott be addig.

/Nagy György 82 éves S.U.-i lakos./ Akik vidékre mentek, azok általában pénzért arattak, bár a gabonáért való aratás sem volt ritke. Ilyen helyeken volt rászógálás is. Ez itt azt jelenti, hogy a kasztért még 2-3 holdat le kellett aratni.

10. A bandától függött. 1 kh-on felül vágott általában minden csoport, de a jó munkabíró és munkaszerető csoport még 2 kh-on felül is vágott. Persze ezt 20-22 napig nem lehet bírni.

XVI. Arató munkások az uraságnál

1. Banda

a/ Az itteni uraság minden évre 32 kaszást szerződtetett a gabonára. Kb. 750 kh-ot vetettek be gabonával. Egy kaszásra általában 22 kh-at számoltak. Tehát még elkélmilag is lehetett aratni, de a 32 kaszás állandóan megvolt. Ezek azonban nem dolgoztak egy

bandában. A banda száma különbözött. A legáltalánosabb volt, hogy a 32 kaszást kétfelé választották és 16 kaszás a gabona egyik szélén, a másik pedig a tulsó szélén állt. neki az aratásnak. Ez az idő megtakarítása szempontjából volt jó, mert mire az utolsó kaszásnak be kellett volna állnia, az első már régen kiért volna egy renden. Még így is előfordult, hogy az első már a tábla felénél járt és az utolsó még épp akkor állt bele. A 16 kasza 8 kaszapárt alkotott.

b/ Voltak nincstelenek is, de volt még 10 holdas paraszt is, akinek volt akkora családja, hogy a földet otthon meg tudta művelni, és ő elmentett pluszt keresni.

c/ Vót egy képezsgazda, az évádóta az uraságtu az aratást. Akkor ehho möntek föliratkozni. Fölirta a sógort, komát, mög akirü tutta, hogy jó dógos. Akkor ha többen akartak, akkor kiválasztotta, akiket ő akart. Ennek nem attak ajándéket, mer ára nem igön tellött, inkább a jó képezsgazda füzetött 1 hordó sört az aratás végén. A banda változott mindön évön, mer egyik nem gyütt, másik beteg vót, vagy valami mijatt. Akkor mást vötteg be helötte. De azér ollan vót, hogy a jó pajtások egy bandába átak.

Vót ollan is, aki nem dógzott röndössen. Akkor szótk neki, vagy csak a szájja járt. Ha nem vót ered-

ménnye, akkor el is kúdhették. De ez ritkán fordút elü, mer mindönki igyeközött mögtakaréttani a helyét. De az illent másik évön má nem igön vötté be a bandába.

A bandának vót szakácsa is. Ez annyi gabonát kapott, mind a marokszödő.

2. Kepézs gazda, arató gazda

a/ Azt a munkásoknak nem mondták meg, hogy mennyit kapott, de azt tudták, hogy többet keresett. Itt nem kapott senki kukoricaföldet. Az uraságnak külön úgy voltak kötelesek elmenni, ha úgy szerződtek. Csak a szerződésben foglaltakat kellett megtartaniuk.

3. Eszegődik, beszegődik

4. lásd fentebb

5. Nem tudtam szerezni

6. Minden kilencedik vagy tizedik kereszt lett az aratóké. Először behordták az uraságét, majd az uraság fogataival az aratókét. Az uraság az aratókét is eleséveltette. A kereszték egyformák voltak. A részes-aratók kaptak kocsot is, ha vidéken voltak. Innen minden szombaton az urasági kocsi szállította őket heza.

7. A marokszödő pár kilóval kevesebbet kapott, mint a kaszás. ~~A marokszödő pár kilóval kevesebbet kapott, mint a kaszás.~~ A marokszödő általában a kaszás felesége, vagy lánya volt, vagy hívték valaki mást.

8. Voltak viták itt is: pl. többet követeltek, vagy pl. olyan meleg volt, hogy nem lehetett beköt-
ni a gabonát és ezt nem engedték meg.

Aratósztrájkra nem emlékeznek, mert mivel sok
munkás volt + itt, örültek, ha dolgozhattak.

XVII. Az aratók öltözete

A férfiak régen szélösgatyába /6, 8, 12 szeles/
öltöztek, hozzá fehér inget vettek, melynek ujjai
szintén 1-1 szél nagyságúak voltak. Lábukon bocskor,
fejükön kalap volt.

Ma u.úgy, mint más hétköznapon.

A nők odáig cifrán mentek, de ott hitfán ruhák-
ba öltöztek, amelyet már előre előkészítettek.

Voltak olyanok, akik a kezük szárára kapcászá-
rat /harisnyaszárt/ húztak, hogy a gabona föl ne se-
bezze a kezüket. Lábukon bocskor volt, ma szandál
vagy valamilyen rossz cipő. Fejükön fejrevaló /kendő/.

XVIII. Az aratók felszerelése

1. a/ Kasza, féntok, kaszakő, üllő, kalapács, /
kaszakulcs
- b/ sarlót
- c/ kötözőbotot /aki azzal kötözött/
- d/ tarlógereblye

2. Ki mit főzött, vagy amilyen száraz ennivalója volt, azt vittek. Ha maradt otthon asszony, aki főzött, akkor délben az vitt nekik meleg ételt. Vittek gyümölcsöt, és feltétlenül vizet /demizsonban, vagy kőkorsóban/. Ruhát is /hogy rossz idő esetén legyen mit felvenniük/ vittek.

3 - 4. Vagy kocsival mentek aratni, vagy gyalog. A szegényebb gazda, ha volt lova, akkor kocsival ment, ha nem volt, akkor gyalog. A kaszát a vállukon viszik. A penge vagy lefelé vagy fölfelé áll. Azért jó, ha fölfelé áll, mert akkor biztos, hogy nem vág el vele senkit.

5. Ha volt a közelben fa, akkor annak az árnyékába, ha nem, akkor a kereszt tövébe pakolták a holmijukat. Ha a kereszt messze volt, akkor a vizet előre vették abba a posztátba, amelyben arattak, két-három kévét egymásra fordítottak, hogy legyen egy kis árnyéka és az alá tették a korsót.

XIX. A munkanap beosztása az aratásban.

Étkezések, pihenők

1. Az aratás nagyon szép, de fárasztó munka. Ha éretlen a gabona, akkor reggel későbbben álltak neki, ha túlrett volt, akkor a paraszti gazdaságban előfordult, hogy éjjel aratták. Egyik adatközlőm egy ilyen alkalomra így emlékszik: Este csordáshajtás után, amikor

mindön othuni munkát évégesztünk, akkor elindítunk aratni. Szép hóvilágos éjje vót, nēm vót meleg, igōn jó vót aratni. Rōggelig arattunk, akkor hazamōntünk, mōgrōggeliszttünk, osztán' ēgy nagyot aluttunk.

Ha nappal arattak, akkor már otthon megreggeliztek. Délelōtt nem nagyon pihengettek. Délben ebédelték - ki mit vitt, vagy vittek nekik - kicsit pihentek, a kaszás - ha kellett - kalapált, és újra nekiálltak. Az, hogy mennyi ideig tartottak délben szūnetet egyénektōl függōtt, hiszen a sajátjukban nem sūrgették ōket. Délután szintén nem nagyon tartottak pihenōt. Akkor mentek haza, amikor skartak. Ez függōtt az othoni esti munkától, idōtōl, stb.

1. a/ A sarlós aratás sem tért el nagyban. Egyénektōl függōtt, hogy hogyan osztották be a munkanapjukat. Kétségtelenül a sarlós aratás sokkal lassúbb, de ott tisztább munkát tudtak végezni.

2. Uradelomban nem arattak éjjel, csak nappal. Napkōttētū napnyuktáig tartott a munkanap, addig szōrzōttek. Egyik adatkōzlōm szerint: Napkōttētū dōgosztunk fél nyōcig. Akkor vót a rōggeli. Fél órájig, fél nyōctu nyōcig. Mindōn rōgge rántott leves. Utánna arattunk délig. Mindig pontosan débe vót az ebéd. Mindōn nap rántott borsó /bableves/, krumplis vagy darás mácsik /kifōtt tészta/, csak ēty hētōn

éccör krumpli leves. Débe egy óra vót az ebédidő.
Akkor újra arattunk fél ötig. Akkor vót ozsona. Ille-
kor kizs zsiroskönyeret ütünk, mög a déli mácsik mara-
déket. Ezután mögin arattunk napnyuktájjig. Akkor vót
vacsora: kása, öntöttek rá kizs vizész zsiit.

XX. Az aratók étkezései

1. Régen a paraszti gazdaságban fejen vitték ki a mezőre az ennivalót. Belepakolták kosárba, vagy véká-
ba /vesszőből készített kerek, fületlen kosárféle/ föl-
tették a fejükre a tekereszt, erre pedig a kosarat
/úgy nem nyomta a fejüket/. Ma a fiatalok kézben viszik.
Ha délben vitték csak ki nekik a meleg ételt, akkor a
leves cserépedényben volt - később tejes kannában. En-
nek vittek külön tálat is és ebből ettek közösen.

2. Ki mit főzött, azt evett. Vittek levest, és mást
is. Ha pl. közeli faluba mentek részaratórak, akkor
minden héten kétszer ~~X~~ vittek nekik hazulról ennive-
lót. Egyszer gyalog, egyszer kocsival. Ilyenkor olyan
ennivaló kellett, ami tovább elállt, így pl. káposzta
vagy répelevest, borsó /bab/ levest, kótt /kelt/ tész-
tát, pogácsát, fánkot. A vékát belekötötték abroszba
és így vitték. Vittek még gyümölcsöt, paprikát stb.
uzsonnára.

3. Nálunk nem főztek a mezőn, mert nincs messze

a falutól a föld.

Az uraságnak aratók kaptak az uraságnál kosztot, amelyet kocsi szállított ki nekik. Reggeli: rántott leves, ebéd: bab /vagy egy héten egyszer krumpli/ leves, krumplis vagy darás kifőtt tészta. Uzsonna: zsiroskenyér, déli tészta, esetleg tejes kávé, vacsora: kukorica-kása. /Reggelit is kaptak az uraságnak dolgozók József naptól - ettől hosszabb a nap/.

4. Az uraságnál volt vízfordó lány, aki a fején vitte a vizet egy 10 literes kannában. Ez 20 embernek kellett, hogy elég legyen. Ha többnek kellett hordania, akkor nem volt elég. Akkor akiknek nem jutott, azoknál kezdte a következő fordulón osztani. Ha nagyon meleg volt, akkor bizony nehéz dolga volt, ha viszont hűvösebb, akkor könnyű, mert nem ittak az emberek.

A paraszti gazdaságban az aratók vittek magukkal hazulról, vagy a földhöz közeli kútról vizet.

b/ Hallottak itt is az aratópálinkáról, de nem nagyon jutottak hozzá. Itt nem volt általános a pálinkaivás. Az urasági aratók bérében sem volt benne, annak ellenére, hogy a faluban volt /és van is/ egy kisebb szeszgyár, ahol az itt termelt burgonyát fel is dolgozták.

Az uradalomban dolgozók közösen ettek nagy zománcostálakból. Egy tálból hatan. Mesélik, hogy olyan is megtörtént, hogy, amikor már kevés volt a tálban, akkor volt olyan ember, aki beleköpött, hogy a többi étvágya elmenjen és ő ehessen meg mind. Olyan is előfordult, hogy amikor véletlenül egy szöcske beleugrott, akkor belefojtották. Cél ugyanaz, mint előbbi esetben. Ezeket mint érdekességet mondtam el.

XXI. Az aratók szállása

1. Igen, hazatérnek fahi lakásukra, ha a falu határában és nem vidéken dolgoznak. Somogyudvarhely határa ugyanis nem olyan nagy, hogy érdemes lenne kint aludni. Hazatérnek a parasztok is, akik sajátjukat aratják, és a helybeli uradalmi részesaratók is.

Ha hozzánk jöttek vidékről, akkor azoknak egy külön épület szolgált szálláshelyül. Ez hosszú pajtaszerű épület volt, melynek egyik részében a szerszámok voltak, másik részében az emberek - külön helyiségben a férfiak és külön a nők. Ún. emeletös priccsökön aludtak. Ezeket a vidékieket minden szombaton este hazaszállították urasági kocsival és hétfőn reggelre jöttek vissza. Ugyanez volt a helyzet a tőlünk vidékre menőkkel is. /Természetesen, ha

pl. Baranyába mentek, akkor nem jöhettek haza, hiszen az messze van/.

XXII. Az aratás szokásai és hiedelmei

1. Nem volt szokásban, hogy aratás előtt imádkoztak volna. Esetleg a kalapjukat megemelték és mondták, hogy: "a Jézus nevében nekiállunk".

2. Vágatlanul nem maradt semmi.

3. A kedd és a péntek tiltott nap volt. Ilyenkor semmiképp sem álltak neki az aratásnak, mert ezek szőröncsétlen napok voltak, sem az egyéni földön, sem az uradalomban. Inkább előtte nap estefelé elment valaki a családból és egy-két kévére valót aratott. Ez már azt jelentette, hogy másnap lehet aratni, hiszen nem a tiltott napon kezdték, hanem már arattak belőle. A 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10-es kérdésre nem kaptam megfelelő választ egyik adatközlőtől sem. Tehát ezek a szokások itt nem voltak meg.

11. A gazda az első nap mindig kiment az aratókhoz a nap valamelyik időszakában. Ilyenkor az egyik kötélcsináló font egy kötelet, ezt az uraság vállán és oldalán keresztülkötötték, miközben a marokszedő a következő köszöntőt mondta:

"Nagyságos urunknak jó napot /vagy reggelt/ kívánunk

Most egy aratásnak kezdeténél állunk. Kívánjuk

Istentől, többet is megérjen, családjával együtt a jó egészségben."

Az uraság ekkor megjutalmazta a köszöntőt pénzzel. Kapott annyit, hogy egy öltöny ruhát vehetett magának. Ez a köszöntés és az ajándék mindig az első marokszedő kiváltsága volt.

12. Külön az aratóval nem tesznek semmit, mert nem egyesével arattak, hanem bandában és az utolsó kaszás nem tehetett róla, hogy ő az utolsó. Viszont olyan eset előfordult, hogy nagyon dütt volt a gabona és ekkor kifarcellázták mindenkinek. Az elsők kaptak egy bucska /25 literes kishordó/ bort.

13. Nem volt szokásban.

14. Aratás befejeztével az aratók készítettek gabonából egy kerek alakú ún. aratókoszorút. Ezt ketten vitték, az első kaszás és az első marokszedő. Utána a többiek szépen sorban, mindenki az aratópárjával. Nótaszóval mentek az uraság irodájába. Itt átadták a koszorút az uraságnak és szintén egy kis köszöntőféleséget mondtak, melyben elmondták, hogy hála Istennek véget ért az aratás és kívántak a nagyságos úrnak és családjának, hogy ezután is sok, bő termést érjenek meg. A gazda megköszönte és ekkor újra megjutalmazta az első marokszedőt. Az az első marokszedő, akitől ezeket kérdeztem úgy emlékezett, hogy neki ez a két jutalom felért a keresett gabonával. Tehát bő jutalmat kapott, viszont a többiek nem kaptak semmit.

A koszorút az uraság a másik aratásig megtakarította, hiszen ez volt a kenyér, az élet jelképe.

Ez után a szertartás után jó vacsorát kaptak: pörköltet és fejenként 3 decil. bort, amelynek elfogyasztása után bált rendeztek.

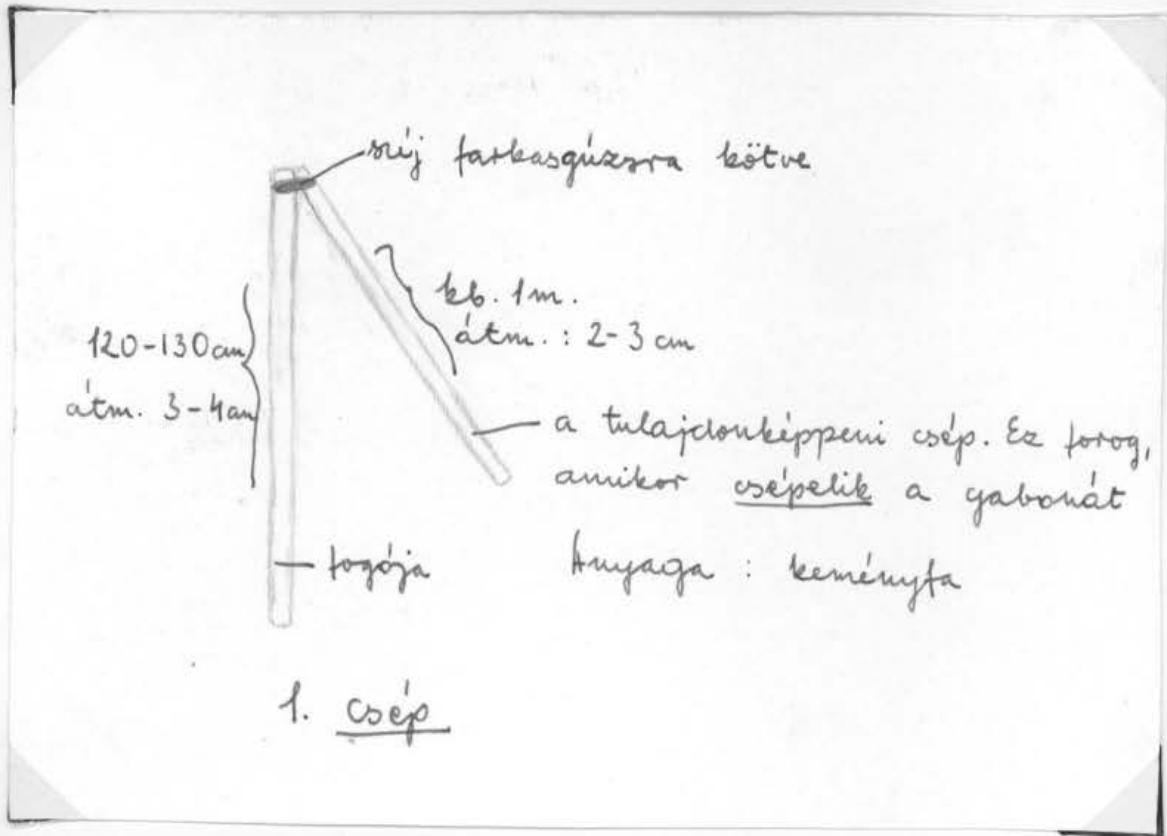
15.

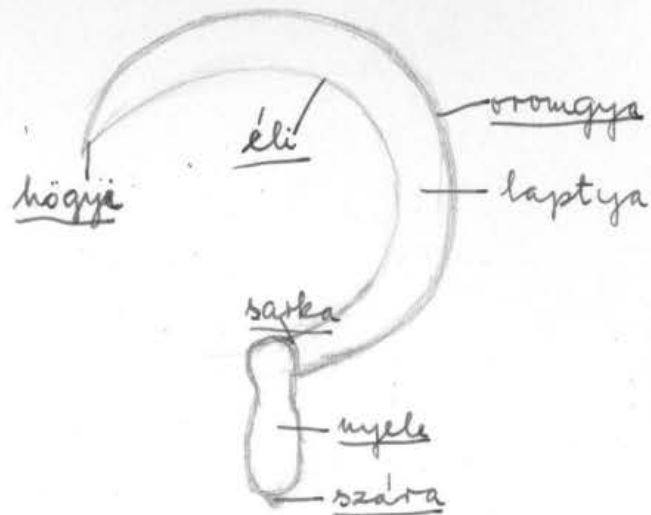
1. Már Kétrő árban /Kétrőárnak S.U. egy részét nevezik, ahol az urasági épületek, cselédházak stb. is voltak./ léfogyott az aratás,. A legényök mőkkezdték a korzózást. Este kilenc óra, méksem aluszik,
Míg a babájával nem találkozik.

2. Kiskertünkben aratják a zabot,
Közepibe rakják az asztagot.
Tetejére rászállott a főske,
Engöm szeret a faluban a legszöbb mönyecske.

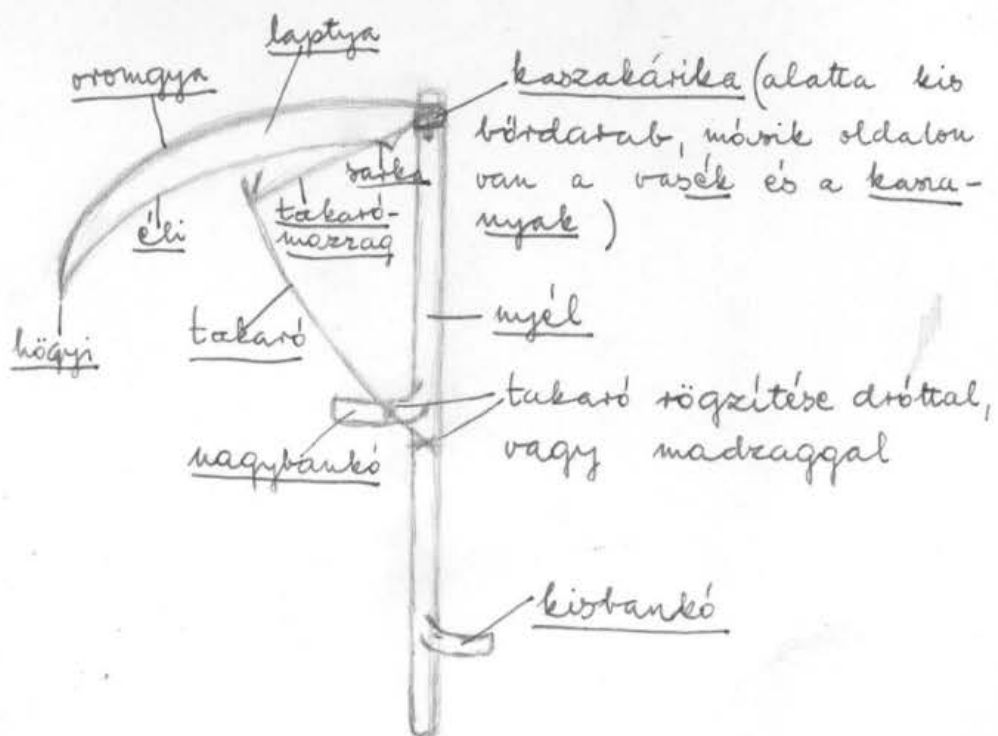
3. Lé van a buza aratva,
Köröszbe is van az rakva.
Ahány szöm /vagy szál/ van egy köröszbe,
Annyiszor gyussak eszödbbe.

V/32/41

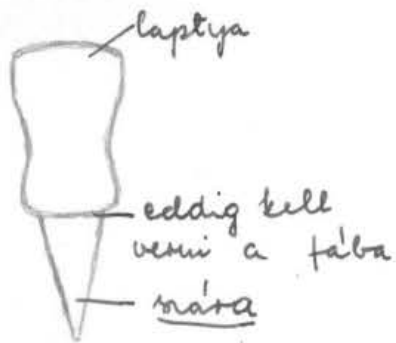
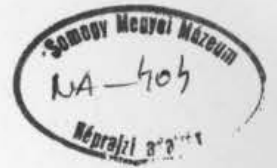
2. sáru

Részei: pönge, eleje, háta, laptya, höggye, éli,
oromgya, sarka, nyele, nyelében a száru

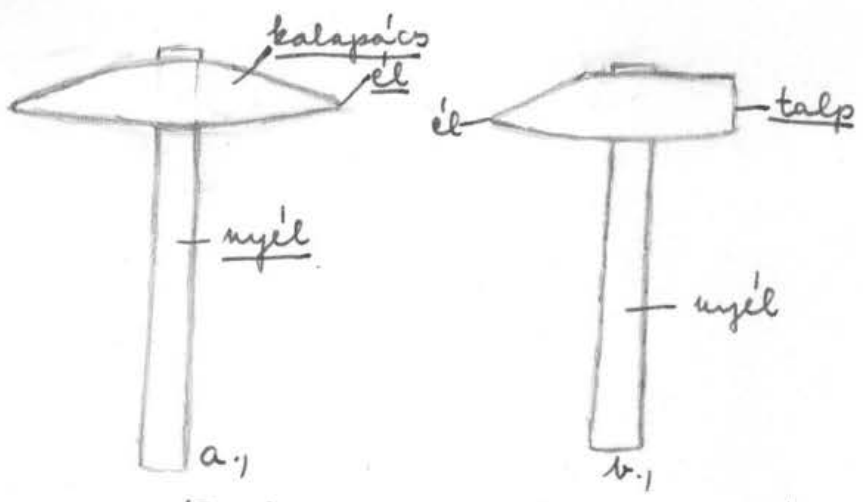
3. aratókasza

V/32/44

4. ülő (ülő)

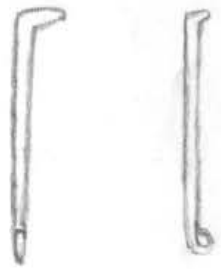

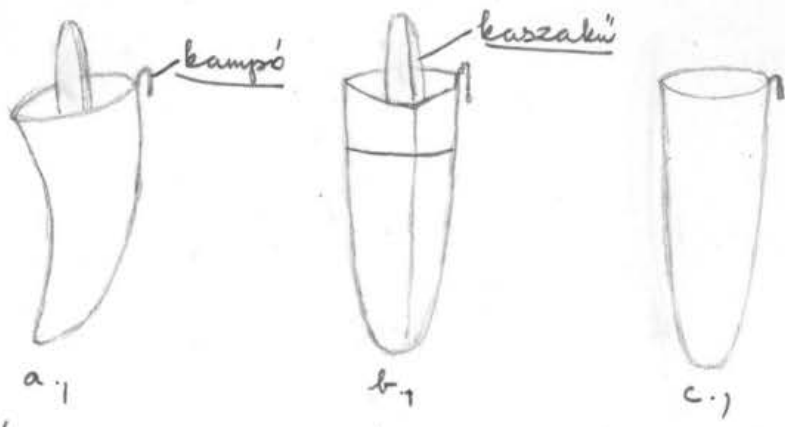
5. kaszakalapácsolok: a., kétélű
b., talpas

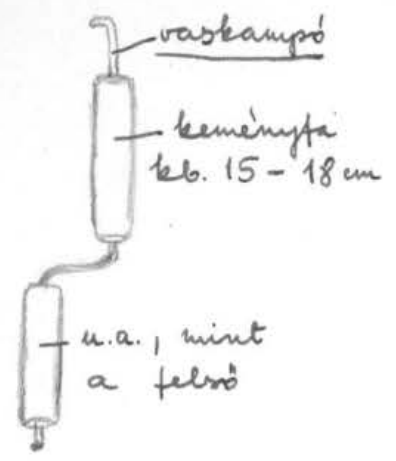
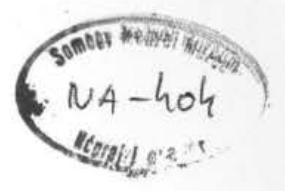
6. kaszakú

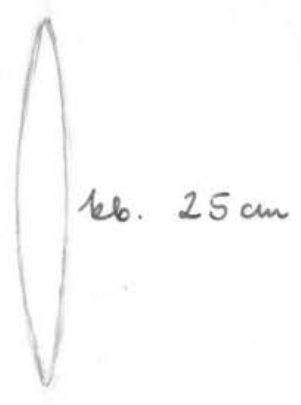
7. kaszakujcs oldal-és
hátnézeten

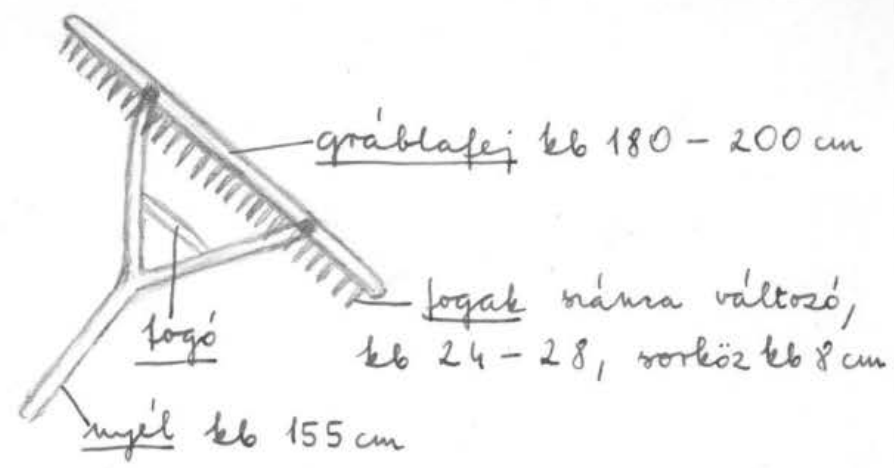
8. féntok vagy tokmár: a., tehenarvból,
 b., fából,
 c., bádogból

9. tekerő

10. kötözőléc

gráblafej kb 180 - 200 cm

fogak száma változó,
kb 24 - 28, sorköz kb 8 cm

fogó

nyél kb 155 cm

11. Waggrábla v: tárugrábla

Somogy Megyei Múzeum
U4-404
Képzési anyag

12. 3 literes demizson
(dévizson)

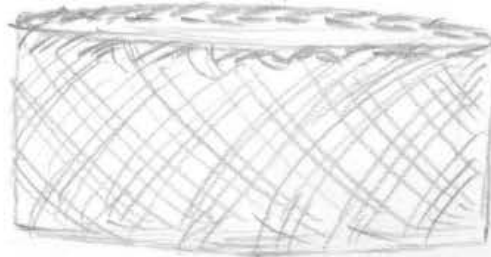
13. csépfazék
(ebben vitték a levest
az asztalra)

14. zománcos tál
(6-an ettek belőle)

15. buqyogós csöcsö-
vagy kükörső

16. véka (ebben vitték az
ebédet fejen)